

Využití BET v rámci preventivní prohlídky

**V. Stránský, J. Mráz,
SZÚ, Centrum pracovního lékařství,
NRL pro biologické monitorování expozice
chemickým látkám v pracovním prostředí
17. konzultační den SZÚ
18.10.2007**

Biologické expoziční testy (BET)

- monitorování expozice - stanovení škodlivin nebo jejich metabolitů v biologických materiálech (krev, moč, i vydechovaný vzduch)**
- monitorování účinku - sledování reversibilních biochemických změn**

Účelem BET je posoudit expozici chemickým škodlivinám (doplňuje měření inhalačních a dermálních expozic).

BET jsou definovány jen pro profesionální expozice; většinou se přímo nepoužívají pro diagnostiku profesionálních onemocnění a poškození zdraví.

Využití BET

- **důkaz expozice chemickým škodlivinám**
- **kvantifikace - porovnání naměřených koncentrací s hygienickými limity – slouží pro posouzení velikosti celkové expozice chemickým látkám**
- **posouzení účinnosti ochranných prostředků (pokud jsou používány)**
- **další (odhalení dalších vstupů škodlivin do organismu (dermálně, požitím), posouzení pracovních postupů, vzduchotechniky, dodržování pravidel hygieny na pracovišti...)**

Biologické monitorování - legislativa 1

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřej. zdraví –

§ 39 Rizikové práce [258_2000.pdf](#)

- (2) Zaměstnavatel, na jehož pracovištích jsou vykonávány rizikové práce, je povinen**
- a) zabezpečit neprodleně mimořádná měření faktorů pracovních podmínek, pokud o ně požádá zařízení vykonávající závodní preventivní péči nebo pokud tak stanoví rozhodnutím příslušný orgán ochrany veřejného zdraví,**
  - b) zjistit příčinu překročení limitních hodnot ukazatelů biologických expozičních testů a zabezpečit její odstranění; neprodleně informovat o těchto skutečnostech zaměstnance.**
- (3) Překročení limitních hodnot ukazatelů biologických expozičních testů sdělí zaměstnavateli zařízení vykonávající závodní preventivní péči. Přitom je povinno dodržet mlčenlivost o výsledcích testů jednotlivých zaměstnanců. Při hodnocení míry expozice zaměstnanců faktory pracovních podmínek pomocí biologických expozičních testů provede zdravotnické zařízení odběr biologického materiálu za podmínek upravených prováděcím právním předpisem.**
- (4) Limitní hodnoty ukazatelů biologických expozičních testů a podmínky jejich provedení upraví prováděcí právní předpis.**

Biologické monitorování - legislativa 2

Vyhláška MZ č. 432/2003 Sb., kterou se stanoví podmínky pro zařazování prací do kategorií, limitní hodnoty ukazatelů BET, podmínky odběru biologického materiálu pro provádění BET a náležitosti hlášení prací s azbestem a biologickými činiteli

Příloha č. 2 k vyhlášce č. 432/2003 Sb.:

Tab. č. 1: Limitní hodnoty ukazatelů biologických expozičních testů v moči *(24 škodlivin)*

Tab. č. 2: Limitní hodnoty ukazatelů biologických expozičních testů v krvi *(7 škodlivin)*

Údaje uvedené v tabulkách převzaty do:

NÁVRH

Posuzování zdravotní způsobilosti při volbě povolání, přípravě na povolání a k práci

Posuzování zdravotní způsobilosti při volbě povolání a přípravě na povolání [preventivní prohlídky.doc](http://preventivni.prohlidky.doc)

Vyhláška MZ č. 432/2003 Sb.

Látka – tj. škodlivina, se kterou přichází organismu do styku při profesionální expozici

Ukazatel – sloučenina, která se stanovuje buď v krvi nebo v moči (buď látka v původní formě, nebo její metabolit)

Limitní hodnota – u moči většinou vztažena na kreatinin, koncentrace vyjádřené jak hmotnostně (např. mg metabolitu/g kreatininu), tak látkovým množstvím (např. mmol metabolitu/mol kreatininu)

Doba odběru vzorku

Požadavky na moč – pro hodnocení je vhodná moč s koncentrací kreatininu v rozmezí od 0,3 g/l do 3 g/l (tj. od 2,65 mmol/l do 26,5 mmol/l)

[432_2003.pdf](#)

Poznámky k vyhlášce MZ č. 432/2003 Sb.

Olovo – jsou uváděny i ukazatele koproporfyryn a kyselina delta-aminolevulová pro moč, tato stanovení mají jen doprovodný význam, nezbytné je v souladu s vládním nařízením provádět stanovení olova v krvi

Styren – jsou uváděny ukazatele kyselina mandlová, nebo suma kyselin mandlové a fenylglyoxylové, doporučuji sumu (při HPLC analýze žádné další náklady na analýzu, stanovují se v jednom nástřiku)

Toluen – jsou uváděny ukazatele kyselina hippurová a o-kresol, daleko vyšší vypovídající hodnotu má o-kresol, přirozené hladiny kyseliny hippurové u neexponovaných osob jsou vysoké a navíc značně kolísající

Benzen – nově navrhuje další ukazatel kyselinu mukonovou (méně specifický ukazatel, ale dostupnější analytický postup)

Biologické monitorování - legislativa 3

Pro olovo:

**Nařízení vlády č. 178/2001 Sb. v platném znění,
kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví
zaměstnanců při práci [178_2001.pdf](#)**

**§ 15-16 Hodnocení zdravotních rizik plynoucích z
expozice olovu a jeho iontových sloučenin a
opatření k ochraně zdraví zaměstnanců**

**Obsahuje postupy při monitorování expozice olovu
(měření olova v ovzduší, plumbemie, povinnosti
zaměstnavatele...)**

Odběr vzorků

Důležité faktory při odběrech vzorků:

Provedení odběru

Doba odběru [432 2003.pdf](#)

Velmi důležité pro rychle se vylučující metabolity močí a některé ukazatelé v krvi – nezbytné přesné dodržení doby odběru vzorku – jednorázový odběr na konci pracovní doby

Způsob odběru

Použití odpovídajících odběrových nádob, případná úprava vzorků, uchování a transport vzorků do laboratoře

Správná volba směny

Součástí průvodek vzorků by měly být informace o pracovní činnosti, materiálech, výkonu, činnosti vzduchotechniky (stejně informace jako při měření ovzduší)

Analýza vzorků

Požadavky na zkušební laboratoře:

- vybavení vhodnými přístroji (pro kovy AAS, ICP-MS, pro organické ukazatele GC, HPLC, MS techniky)**
- zavedení analytických metod (s odpovídající citlivostí, specifičností)**
- zajištění kontroly kvality (systému QA/QC - vnější kontrola kvality – okružní vzorky (mezilaboratorní porovnání zkoušek a vnitřní kontrola kvality - referenční materiály)**

Analytické metody

ČSR: Standardní metody pro stanovení škodlivin a jejich metabolitů v biologickém materiálu, Příloha č. 30/1977 k AHEM, prosinec 1977

Standardní metody pro stanovení škodlivin a jejich metabolitů v biologickém materiálu – doplněk, Příloha č. 4/1985 k AHEM, prosinec 1984

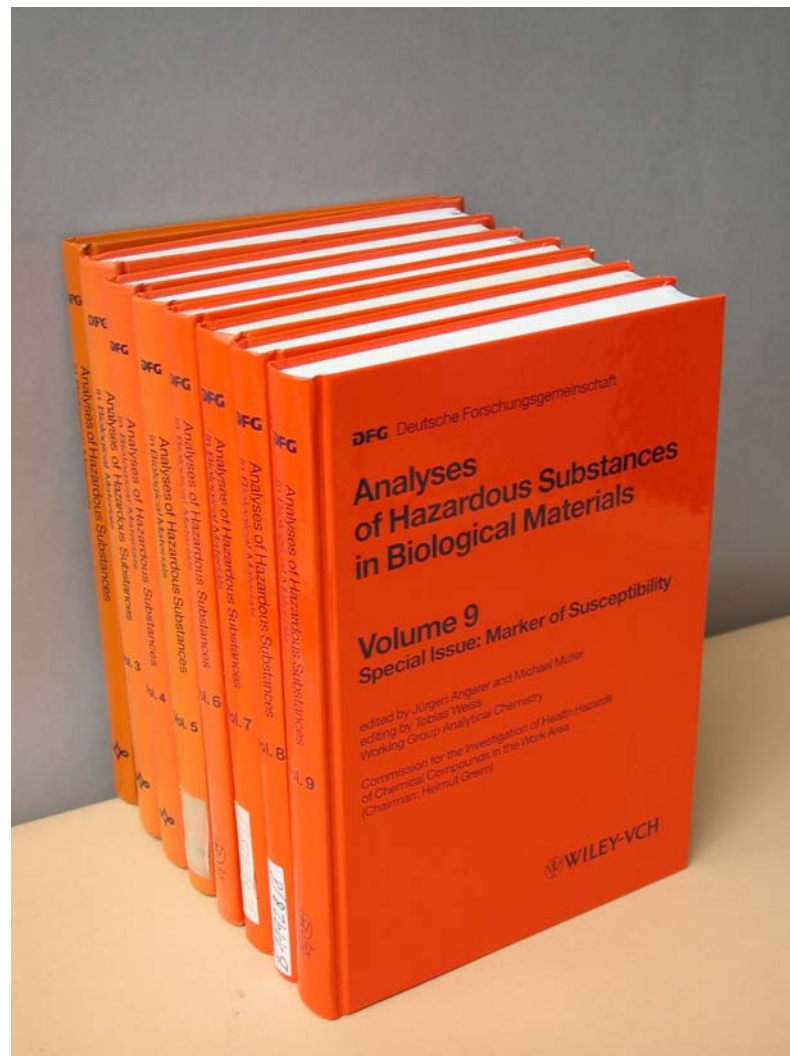
SRN: DFG Deutsche Forschungsgemeinschaft
Analyses of Hazardous Substances in Biological Materials,
Volume 1-8, VCH 1985-2001

WHO: Biological Monitoring of Chemical Exposure in the Workplace, Guidelines, Volume 1 a 2, WHO, Geneva 1996

USA: *NIOSH Pub. No. 94-113: NIOSH Manual of Analytical Methods, 4th ed, (Metody č. 8000 (14 metod, kovy v moči, krvi, PCB v seru, MEK, ethylalkohol a toluen v krvi, PCB v seru, fenoly v moči, hippurová a methylhippurové v moči, benzidin a MBOCA v moči, fluoridy v moči).*

Metody publikované v odborných časopisech.

Analytické metody - postupy pro analýzu biologického materiálu / DFG (Německo)

Zajištění kvality – systém okružních vzorků

Systemy okružních vzorků (mezilaboratorní porovnávací zkoušky):

SRN – German Society of Occupational and Environmental Medicine, Institute of Occupational, Social and Environmental Medicine at University Erlangen, Nuremberg, Germany (G-EQUAS)

Finsko – Finnish Institute of Occupational Health, Biomonitoring Laboratory, Helsinki

Japonsko - Japan Federation of Occupational Health Organization

Korea - Industrial Health Corporation

Pro klinické laboratoře další systémy – např. UK NEQAS (olovo a kadmium v krvi)

U nás www.SEKK.cz

System okružních vzorků (G-EQUAS)

Occupational Medical Field

- Organic components in urine
- Metals in whole blood
- Inorganic in urine
- Solvents in blood
- Organochlorine compounds in serum
- Alcohols/ketons in urine

Environmental Medical Field

Účastnický poplatek 100 €, každá položka 25 €
(kreatinin zdarma)

Výsledky jsou statisticky zpracovány a každý úspěšný účastník dostane certifikát. [certifikát.doc](#)

Informace: www.g-equas.de

Zajištění kvality – referenční materiály

Mezinárodní databáze RM COMAR (volně dostupná na internetu, průběžně aktualizována, umožňuje přístup k plným textům certifikátů i certifikačních zpráv)

www.comar.bam.de

Další: www.irmm.jcr.be, www.lgcpromochem.com
www.nist.gov/, www.virm.net

CRM připravené na SZÚ:

RM CZ 6001: kreatinin

RM CZ 6007: kreatinin a celkové bílkoviny

RM CZ 6008: kreatinin a celkové bílkoviny, metabolity stresu (adrenalin, noradrenalin, dopamin, kyselina vanilmandlová, homovanilová a 5-hydroxy-3-indoloctová)

RM CZ 6009: kreatinin, metabolity styrenu (kyselina mandlová a fenylglyoxylová) a metabolit toluenu (kyselina hippurová)

RM 6010 pro stanovení metabolitů toluenu (o-kresol, kyselina hippurová) a fenol

Vyhodnocení 1

-biologické limity jsou většinou odvozeny z PEL, platících pro 8-hod směny a 5-denní pracovní týden
-rozdíly mezi informacemi získanými analýzou pracovního ovzduší a hladinami metabolitů mají řadu příčin:

a) fyziologické příčiny a zdravotní stav (stavba těla, stravovací zvyklosti (příjem vody a tuků), věk, pohlaví, používání léků, nemoci

b) faktory související s pracovní činností (intenzita práce, dermální expozice, mikroklimatické podmínky na pracovišti, pracovní zvyklosti, expozice dalším škodlivinám

c) faktory nesouvisející s expozicí (složení stravy a vody, osobní hygiena, kouření, požívání alkoholu, expozice škodlivinám při kutilství...)

d) metodologické faktory při vzorkování ovzduší a biomonitoringu (správnost odběru z dýchací zóny, kontaminace vzorků při odběru, uchování a transportu, chyby analytických metod)

Vyhodnocení 2

Důsledky:

- **limitní hodnoty nemají povahu ostrého rozhraní mezi nebezpečnými a bezpečnými expozicemi**
- **vzhledem k značné variabilitě koncentrací v biologických materiálech se doporučuje BET používat spíše pro větší soubory pracovníků**
- **při jiných expozicích než 8-hod směna či 5-denní pracovní týden se nedoporučuje používat korekce a přepočty**
- **vyhodnocení velmi náročné**

Kontakty na pracoviště SZÚ pro oblast BET

**Centrum pracovního lékařství SZÚ, budova č. 23
Odborná skupina pro hodnocení expozice chemickým
látkám na pracovišti a NRL pro biologické monitorování
expozice chemickým látkám v pracovním prostředí**

<http://www.szu.cz/chpnp>

Výběr druhu BET, analytických metod

- pro organické škodliviny:

RNDr. Jaroslav Mráz, jmraz@szu.cz, tel. 267 082 667

**Ing. Vladimír Stránský, vstransky@szu.cz, tel. 267 082 679, 602
272 683**

- pro kovy:

**RNDr. Lucie Kašparová, lucie.kasparova@szu.cz,
tel. 267 082 670, 267 082 772**

Referenční materiály, systém okružních vzorků:

**RNDr. Ilona Šperlingová, CSc., sperling@szu.cz,
tel 267 082 675**